

3.Гриневич Е.А. Проблемы обеспечения устойчивого развития и пути реформирования жилищно-коммунального хозяйства г. Харькова / Е.А. Гриневич // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.57. – К.: Техніка, 2004. – С.58-63.

4. Строкань Т.М. Розвиток конкурентних відносин у житлово-комунальному господарстві: Муніципальний і приватний сектори / Т. М. Строкань // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.40. – К.: Техніка, 2002. – С.167-176.

5.Тищенко О.М. Реформування житлово-комунального господарства: теорія, практика, перспективи / О.М. Тищенко, М.О. Кизим, Т.П. Юр'єва, С.Ю. Юр'єва, І.В. Покуца. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2008. – 368 с.

Отримано 09.02.2012

УДК 338.27

О.А.БОРОВИК

Харківська національна академія міського господарства

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ В ХАРКІВСЬКОМУ РЕГІОНІ

Запропоновано напрями забезпечення розвитку Харківського регіону, досліджено стан житлово-комунального комплексу на державному й регіональному рівнях, визначено особливості функціонування й розвитку житлово-комунального комплексу на сучасному етапі економічних перетворень.

Предложено направления обеспечения развития Харьковского региона, исследовано состояние жилищно-коммунального комплекса на государственном и региональном уровнях, определены особенности функционирования и развития жилищно-коммунального комплекса на современном этапе экономических преобразований.

Directions of maintenance of development of the Kharkov region are offered, the condition of a housing-and-municipal complex at the state and regional levels is investigated, features of functioning and development of a housing-and-municipal complex at the present stage of economic transformations are defined.

Ключові слова: житлово-комунальний комплекс, регіон, аналіз підприємств житлово-комунального комплексу, заборгованість за житлово-комунальні послуги.

В сучасний період ринкової трансформації економіки України пріоритетним завданням є розвиток житлово-комунального комплексу в регіонах, орієнтованого на досягнення результатів, визначених у Загальнодержавних програмах розвитку і реформування цього комплексу. Натомість, більшість проблемних питань в представленій сфері залишаються невирішеними, а сучасні траєкторії розвитку регіонів характеризуються посткризовими тенденціями, що негативно впливає на функціонування територіальних підприємств житлово-комунального комплексу.

Крім того, за роки незалежності України визначено й на теоретичному рівні обґрунтовано проблеми регіонального розвитку [1-4]. На-

томість, залишаються проблемними механізми реалізації цих теоретичних положень, їх впровадження в реальну діяльність регіональних структур.

Зокрема, результати аналізу динаміки фінансових результатів від звичайної діяльності підприємств до оподаткування за регіонами України свідчать про зростання питомої ваги суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали збиток.

За останні чотири роки, які характеризуються значними трансформаціями щодо переходу від траєкторії зростання (2007 р.) до падіння і накопичення кризових явищ (2008-2009 рр.) і посткризовими тенденціями й стагнацією (2010 р.), у всіх регіонах України спостерігається зростання питомої ваги збиткових підприємств в їх загальній кількості, порівняно з питомою вагою прибуткових суб'єктів господарювання. Це підтверджує висновок про відсутність тенденцій зростання і про не подолання кризових явищ на регіональному рівні.

Важливим аспектом в розвитку як регіонів України в цілому, так і підприємств житлово-комунального комплексу є вирішення складних соціальних проблем шляхом забезпечення високого рівня зайнятості й сприяння скороченню безробіття.

В результаті аналізу змін показника рівня зайнятості населення у 2010 р. встановлено, що в середньому цей рівень складає по Україні 58,5% для населення від 15 до 70 років. Найбільшим показник рівня зайнятості населення був у м. Києві (63,6%), м. Севастополі (62%), Автономній Республіці Крим (60,5%), Дніпропетровській області (60,3%) [5]. Слід зазначити, що значення цього показника за регіонами України демонструють високу щільність (від найнижчої Івано-Франківської області 52,3% до найвищого м. Києва 11,3%), що свідчить про невисокий рівень диспропорцій по регіонам України за показником зайнятості. Натомість, на основі кількісних значень показника зайнятості населення за регіонами України можна стверджувати про його невисокий рівень з визначенням проблемних регіонів (Івано-Франківська, Тернопільська області), що потребує здійснення управлінських дій на рівні держави і органів місцевого самоврядування для створення нових робочих місць.

Значення показника рівня безробіття свідчить про його суттєві значення у Рівненській (11,4%), Сумській (10,6%), Тернопільській (10,5%), Чернігівській (10,5%) областях. Натомість найнижчим цей показник був у м. Києві (5,8%), м. Севастополі (6,0%), Одеській (6,1%) областях і Автономній Республіці Крим (6,2%) [5]. Таким чином, формування та реалізація політики зайнятості й вирішення проблем безробіття активно здійснюється в м. Києві і в Південних регіонах, нато-

мість в цьому контексті проблемними залишаються деякі регіони Заходу і Півночі, що впливає на їх соціально-економічний розвиток й поглиблює диспропорції в життєзабезпеченні населення.

Слід зазначити, що до негативних тенденцій в соціально-економічному розвитку регіонів відноситься те, що за останні десятиріччя спостерігається зростання заборгованості за житлово-комунальні послуги. Зокрема, заборгованість населення підприємствам житлово-комунального комплексу протягом 2007-2009 рр. зросла в 1,3 рази [6]. Крім того, рівень сплати за надані житлово-комунальні послуги в регіонах України у 2010 р. в основному варіюється від 73 до 105,1%. Останнє значення характеризує рівень сплати в м. Києві і є виключенням, при загальному повному непогашенні заборгованості. Отже, в більшості регіонів спостерігається не повна оплата за надані комунальні послуги, що негативно впливає на розвиток житлово-комунального сектору регіону. Причому низький рівень оплати відноситься до східних і південних регіонів (Дніпропетровська область – 73%, Автономна республіка Крим – 73,3%, Запорізька область – 76%, Херсонська область – 77,8%). Найбільшим рівень сплати у 2010 р. був у м. Києві – 105,1%, Львівській – 94,2%, Івано-Франківській – 93,2%, Рівненській – 91,5% областях).

В результаті дослідження визначено, що терміни сплати населенням за житлово-комунальні послуги у 2010 р. найнижчими були в Хмельницькій – 1,1 місяця, Івано-Франківській – 1,3 місяця, Чернівецькій – 1,3 місяця областях [6]. Проте найбільшим цей показник був у Луганській – 4,3 місяця, Донецькій – 4 місяця, Харківській – 3,7 місяця, Дніпропетровській – 3,5 місяця областях. Отже, представлені результати вказують на те, що у всіх регіонах України спостерігається затримка щодо сплати населення за житлово-комунальні послуги. Причому ці процеси загострюються в Східних регіонах, що пов'язано з низькою свідомістю населення щодо необхідності своєчасної сплати та зниженням платоспроможності населення, хоч останній фактор відноситься і до західних регіонів, де термін сплати найвищий. Таким чином, при роботі із заборгованістю за житлово-комунальні послуги особливу увагу слід приділити інформаційному забезпеченню та роз'яснювальній роботі серед споживачів.

В результаті дослідження темпів зростання (зниження) заборгованості населення за житлово-комунальні послуги встановлено, що в більшості регіонів (крім м. Києва), спостерігається зростання заборгованості населення за житлово-комунальні послуги. Така динаміка вказує на необхідність здійснення заходів щодо гальмування цих темпів і трансформація траєкторії із зростання на скорочення заборгованості.

На основі проведеного дослідження визначено, що станом на 1.01.2010 р. найбільшу питому вагу в структурі дебіторської заборгованості займає заборгованість населення (80%), інші споживачі займають 9%, незначну питому вагу складають: місцеві бюджетні установи – 6%, державні установи і за пільгами (по 2%), за субсидіями (1%) [6]. Отже, при удосконаленні організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємства житлово-комунального комплексу в регіонах України, потрібно здійснювати заходи щодо зниження рівня дебіторської заборгованості за її структурними елементами. Причому особливу увагу слід приділити роботі з населенням як основного боржника підприємств житлово-комунального комплексу.

Слід також зазначити, що в структурі заборгованості за сферами житлово-комунального комплексу в 2010 р. найбільшу питому вагу складає заборгованість за централізоване опалення та гаряче водопостачання (48%), яка в основному відноситься до заборгованості населення і вказує на необхідність здійснення відповідних управлінських дій і необхідності диверсифікації використання паливно-енергетичних ресурсів.

Отже, в результаті аналізу встановлено, що в регіонах України спостерігаються диспропорції в сфері оплати житлово-комунальних послуг, де найбільшу динаміку з оплати демонструють частина Центральних і Західних регіонів. Натомість, низький рівень оплати населення спостерігається в Східних і Південних регіонах. Такі асиметрії негативно впливають на регіональний розвиток підприємств житлово-комунального комплексу. В цьому контексті, виникає необхідність управління процесами формування й погашення заборгованості населення за житлово-комунальні послуги в процесі удосконалення організаційно-економічного механізму управління заборгованістю на підприємствах житлово-комунального комплексу в регіонах України.

В результаті аналізу основних показників, що характеризують соціально-економічний розвиток Харківської області встановлено, що протягом 2000-2009 рр. спостерігається зростання:

- валового регіонального продукту (у фактичних цінах) більш ніж у 7 разів;
- валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу (у фактичних цінах) в 7,6 разів;
- обсягу реалізованої промислової продукції (у фактичних цінах) більш ніж у 5 разів;
- продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005 р.) в 1,1 разів;
- інвестицій в основний капітал (у фактичних цінах) в 6,1 разів;

- роздрібного товарообігу (у фактичних цінах) майже у 8 разів;
- обсягу реалізованих послуг (у фактичних цінах) у 5,8 разів;
- експорту товарів в 4,1 разів;
- імпорту товарів в 3,2 разів;
- середньомісячної номінальної заробітної плати працівників майже у 8 разів.

Натомість, за досліджений період деякі показники скоротились:

- ✓ кількість постійного населення на 6%;
- ✓ уповільнилось скорочення природного приросту населення на 46%;
- ✓ рівень зареєстрованого безробіття на 49%.

Отже, в результаті аналізу визначено, що за показниками соціально-економічного розвитку Харківська область за останні десять років демонструвала зростання, що забезпечувало її розвиток.

Негативними факторами, що впливають на розвиток регіону є:

- зниження родючості сільськогосподарських ґрунтів;
- порушення екологічного й земельного балансів в частині використання сільськогосподарських угідь;
- обмежені водні ресурси;
- низька якість питної води;
- зниження ефективності використання та виснаження запасів нафтогазових родовищ;
- скорочення обсягів видобутку нафтогазоконденсату;
- гальмування розвитку місцестворюючих підприємств: Харківського тракторного заводу та заводу ім. Малишева;
- занепад підприємств машинобудівного комплексу, суб'єктів підприємницької діяльності, що випускали високотехнологічну продукцію, яка базувалась на наукових дослідженнях та ін.;
- недостатня конкурентоспроможність підприємств регіону та ін.

Галуззю, яка значно впливає на економічний розвиток як держави, так і Харківського регіону є житлово-комунальне господарство, що створює умови для життєдіяльності населення й віддзеркалює рівень його соціально-економічного забезпечення.

Натомість, на сучасному посткризовому етапі розвитку України стан житлово-комунального господарства Харківського регіону, в які входять підприємства водопостачання і водовідведення, теплозабезпечення, благоустрою та санітарної очистки та ін., визначається як критичний, ознаками якого є низька та незадовільна якість наданих комунальних послуг споживачам, невідповідність наданих послуг їх вартості, зношення основних засобів, їх незадовільна експлуатація, відсутність системної роботи щодо їх ремонту, висока енергомісткість жит-

лово-комунального господарства та ін.

Детальний аналіз стану та функціонування підприємств житлово-комунального комплексу свідчить про:

- технічний стан житлового фонду регіону визначається коефіцієнтом зносу 60%, що свідчить про значну його зношеність;
- зниження експлуатаційних параметрів функціонування газопроводів, споруд та обладнання газотранспортної системи, значним фізичним і моральним зносом об'єктів. Зокрема, на ВАТ «Харківміськийгаз» 60% газопроводів, які знаходяться на балансі підприємства, мають термін експлуатації більше 40 років. Слід вказати на значне фізичне старіння ізоляційного матеріалу газопроводів;
- суттєвий знос основних фондів підприємств водовідведення, значна їх частина знаходиться в аварійному стані та функціонує в незадовільних умовах;
- висока енергоємність підприємств житлово-комунального господарства. Так, на підприємствах водопостачання регіону в структурі собівартості наданих послуг більш ніж 50% займають витрати на електроенергію, що значно перевищує цей показник по розвиненим країнам (10-12%);
- теплові мережі регіону мають критичний рівень зношеності (більш ніж на 70%), технічна придатність устаткування котельень коливається в проміжку від 30 до 40%;
- процес теплопостачання в Харківській області характеризується значними втратами теплової енергії: для споживачів – 46,2%, для котельень – 30,8%, для теплових мереж – 23%. Крім того, більшість систем теплопостачання експлуатується в незадовільних умовах, знаходиться в кризовому стану [7].

Слід зазначити, що за останні роки спостерігається заростання заборгованості за надані житлово-комунальні послуги. Зокрема, в м.Харкові протягом 2010 р. сплачено за житлово-комунальні послуги 1796 млн. грн. або 94,6%. Найнижчий рівень сплати спостерігався у Комінтернівському, Червонозаводському, Ленінському районах міста (від 92,3 до 92,9%). Заборгованість населення з оплати житлово-комунальних послуг щомісячно зростала: у грудні 2010 р. порівняно з листопадом дослідженого року заборгованість збільшилась на 1,7%. Середній термін заборгованості населення за житлово-комунальні послуги склав 6,6 місяця. Елементи заборгованості, які складають 3 місяці і більше, відносяться до: централізованого опалення та гарячого водопостачання – 72,2% власників особових рахунків; газопостачання – 55,1%; утримання будинків і споруд та прибудинкових територій – 26,1%; централізоване водопостачання та водовідведення – 14,4%; ви-

везення побутових відходів – 9% [8].

Таким чином, зростання кредиторської і дебіторської заборгованостей в Харківському регіоні відбулось внаслідок:

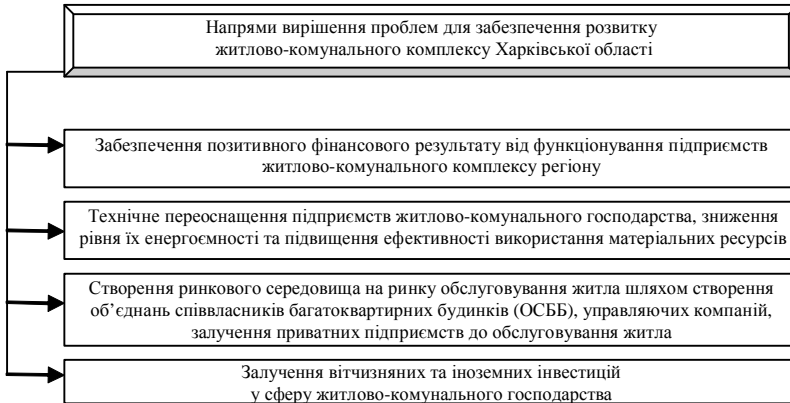
- незбалансованої тарифної політики: дуалізм при формуванні тарифів, які, з одного боку, не відповідають економічно обґрунтованому рівню підприємств житлово-комунального господарства, а з іншого – мають низьку якість, що негативно впливає на рівень сплати комунальних послуг;
- низька платоспроможність населення Харківського регіону;
- незадовільний рівень розрахунків споживачів;
- висока енергоємність підприємств житлово-комунального комплексу, значні втрати енергоносіїв при наданні комунальних послуг;
- значний вплив центральних органів влади на розвиток житлово-комунального комплексу Харківського регіону. Відповідно до Закону України «Про національну комісію регулювання ринку комунальних послуг України» №2479-VI від 9 липня 2010 р. [9], основні функції регулювання та встановлення тарифів у сфері житлово-комунального комплексу покладено на Національну комісію ринку комунальних послуг України (НКРКП). Тим самим можуть не враховуватись особливості функціонування й розвитку Харківського регіону. Крім того, цей орган іноді приймає політично доцільні рішення, що негативно впливає на економічний стан підприємств житлово-комунального комплексу регіону;
- низький рівень виділення коштів із спеціального фонду держави щодо напрямів реформування та реалізації програм в житлово-комунальному комплексі Харківського регіону;
- відсутність достатніх коштів місцевих бюджетів для забезпечення функціонування й розвитку підприємств житлово-комунального комплексу Харківського регіону;
- неефективна система управління житлово-комунальним комплексом регіону, наявність корупційних схем та ін.

Відповідно до Стратегії сталого розвитку Харківської області до 2020 року для вирішення визначених складних проблем в житлово-комунальному комплексі, забезпечення його розвитку запропоновано напрями, наведені на рисунку.

Крім того, для реалізації цих напрямів, відповідно до Стратегії, запропоновано наступні регіональні проекти:

- регіональний пілотний проект «Комфортне та енергозберігаюче житло»;
- реконструкція систем водопостачання в населених пунктах Харківської області;

- реконструкція технічно зношених водопроводів і водогінних систем;
- удосконалення систем мулового господарства каналізаційних очисних споруд м. Харкова і створення комплексу утилізації осаду;
- будівництво тепломагістралі №1 від ТЕЦ-5;
- інвестиційні проекти з реконструкції систем теплозабезпечення м.Харкова. Зокрема, відновлення генеруючого обладнання на ТЕЦ-4 [10].

Для забезпечення розвитку як житлово-комунального комплексу регіону, так і економіки держави в цілому, необхідно забезпечити стабільне фінансування цього комплексу для залучення коштів в будівництво й модернізацію систем комунальної інфраструктури, фінансування технічних і технологічних заходів, трансформування організаційної, управлінської та іншу структуру житлово-комунального комплексу, повне фінансування й планування інвестиційних проектів.

Отже, на основі дослідження основних показників розвитку Харківського регіону встановлено, що на сучасному етапі економічних перетворень необхідно реалізовувати представлені програми і стратегії розвитку регіону. Основна проблема полягає в низькому рівні їх виконання й фінансування. В процесі розвитку Харківського регіону особливе місце займає житлово-комунальний комплекс, функціонування якого характеризується накопиченням негативних явищ, що призводить до занепаду всіх сфер житлово-комунального господарства. В цьому процесі необхідно здійснити заходи щодо оптимізації розрахунків за надані комунальні послуги й активізації процесів погашення заборгованості. Крім того, необхідно змінити траєкторію зростання дебі-

торської й кредиторської заборгованостей на траєкторію зниження й скоротити дисбаланс між їх рівнями шляхом подолання негативних явищ, які накопичуються в житлово-комунальному комплексі Харківського регіону.

1. Антикризисное управление. – 2-е изд., доп. и перераб. / Под ред. проф. Э.М. Короткова. – М.: ИНФРА - М, 2008. – 620 с.

2. Бондарук Т.Г., Мацюра С.І. Роль економічної політики в соціально-економічному розвитку регіонів // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. Вип.7. – К.: НДЕІ, 2007. – С.135-140.

3. Бубенко П.Т. Региональные аспекты инновационного развития / П.Т. Бубенко. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2002. – 316 с.

4. Ковалевский Г.В. Проблемы и перспективы формирования региональных экономических систем / Г.В. Ковалевский. – Харьков: ХНАГХ, 2009. – 133 с.

5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

6. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjkg.gov.ua>.

7. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року. Затв. рішенням Обласної ради від 23.12.2010 р. (III сесія VI скликання).

8. Про оплату населенням м.Харкова житлово-комунальних послуг протягом 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kharkivoda.gov.ua>.

9. Закон України «Про національну комісію регулювання ринку комунальних послуг України» №2479-VI від 9 липня 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/12068.html>.

10. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року. Затв. рішенням Обласної ради від 23.12.2010 р. (III сесія VI скликання).

Отримано 18.10.2011

УДК 658.26

О.О. ПРОКОПЕНКО

Харківська національна академія міського господарства

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Висвітлено організаційно-економічні проблеми житлово-комунального господарства, розглянуто основні підходи до їх рішення, оцінено стан деяких підгалузей ЖКГ.

Освещены организационно-экономические проблемы жилищно-коммунального хозяйства, рассмотрены основные подходы к их решению, оценено состояние некоторых подотраслей ЖКХ.

Highlights the organizational and economic problems of the municipal housing of the economic, the main approaches to solving them, estimated the state of some sectors of the municipal housing of the economic.

Ключові слова: житлово-комунальне господарство, підгалузі житлово-комунального господарства, експлуатація та ремонт.